

Encyclopedia of Witchcraft, The western tradition, vol. 1-4, ed. Richard M. Golden, ABC-CLIO, Santa Barbara, Denver, Oxford, UK 2006., 1238 str.

Vještičarenje, magija i demoni se javljaju u svim kulturama. Prisutni su na svim kontinentima i u svim razdobljima. Međutim, od svih dijelova svijeta Zapad je u svojoj povijesti osudio i pogubio najveći broj vještica i to nakon legalnih suđenja, koje su odobrili politički autoriteti prihvaćeni u crkvenim krugovima.

Upravo ta pandemija spaljivanja vještica, značajna za zapadna društva, potaknula je američkog izdavača ABC-CLIO na sastavljanje knjige *Encyclopedia of witchcraft – The western tradition*, koja na jednom mjestu okuplja gotovo sve podatke i znanstvena tumačenja ovog fenomena zapadne tradicije. U četiri je sveska objedinjen šestogodišnji rad 172 stručnjaka i znanstvenika iz dvadeset osam zemalja. Stoga je ova enciklopedija interdisciplinarni produkt suradnje antropologa, etnologa, folklorista, povjesničara, lingvista, filozofa, politologa, sociologa i teologa koji su svojim istraživanjima vrsno i opširno prikazali fenomen vještica u doba njihovih najvećih progona (otprilike 1450.-1750.). Međutim, ova enciklopedija ne sadrži samo klasične enciklopedijske jedinice o progonima vještica na Zapadu. U njoj se nalaze i kraće studije i znanstveni radovi koji obrađuju i povijesni kontekst, kulturne i društvene prilike, odnose moći u određenim zajednicama ili razdobljima. Kako bi se objasnila glavna obilježja ranonovovjekovnog sustava vjerovanja, posegnulo se za objašnjenjima razvoja i trajanja fenomena spaljivanja vještica istraživanjem mentaliteta, erotizma, pa čak i paranoidnosti ljudi i društva.

Temama se pristupilo s ozbiljnog znanstveno-metodološkog stajališta koje podrazumijeva uporabu izvora kao i recentne literature. I možda je upravo to najveća odlika ove enciklopedije koja zapravo funkcionira kao zbornik abecedno poredanih radova o širokom rasponu tema vezanih ne samo uz fenomen vještičarenja na Zapadu nego i demonologije, magije, misticizma, čarobnjaštva, praznovjerja, sotonizma itd. Svaka jedinica donosi velik broj referenci i preporuka za daljnje čitanje. Upravo je na tome i inzistirao urednik Richard M. Golden. On u predgovoru navodi da su se autorima tekstovi vraćali na doradu s uputom na recentne radove koji se moraju uzeti u obzir pri izradi članaka za ovo izdanje. Tako je stvorena vrijedna zbirka radova koja će korisnicima omogućiti uvid i umrežavanje podataka i mišljenja o mističnim segmentima ljudske kulture i tradicije.

Iako je većina članaka usredotočena na rani novi vijek i zapadna društva, koja zapravo uključuju Europu i Sjevernu Ameriku, ova enciklopedija nudi i teme iz drugih područja, poput srednjovjekovnog Bliskog istoka te područja koja su bila zahvaćena kolonizacijom, poput Južne Amerike. Isto tako, radovi se nisu usredotočili samo na doba progona vještica, već se obrađuju i teme iz rimskog doba, biblijskih i hebrejskih tekstova, srednjeg vijeka, ali i modernog doba, što enciklopediji daje dodatnu širinu i kredibilitet.

Stoga odlika ove enciklopedije nije samo informiranje čitatelja o vjerovanjima u vještice i fenomenu njihova spaljivanja i progona već i ispravljanje često unificiranih mišljenja koja danas prevladavaju u široj javnosti. Brojnim radovima čitatelju se pruža mogućnost da shvati niz političkih procesa i kulturnih vrijednosti koje su prethodile i dovele do npr. svete inkvizicije ili suđenja vješticama iz Salema. Jedan od odgovora na pitanje o fenomenu suđenja vješticama ponudit će svakako i članak o antropologijskom viđenju problema iz pera Tanye Marie Luhrmann, profesorice na sveučilištu u Chicagu. Ona se priklanja funkcionalističkom pravcu predvođenog Johnom Middletonom, Maxom Marwickom i Mary Douglas, koji su u vještičarenju gledali "održivu tenziju u društvu". Odnosno, kao vješticu ili vješca optuživalo se osobu koja bi u miru i harmoničnu agrarnu zajednicu unosila veći nemir, bilo pretjeranim isticanjem, "erotskom moći", ili neslaganjem s opće prihvaćenim vrijednostima društvene zajednice.

Slično su predstavljena mišljenja i rezultati drugih struka, čime je omogućeno interdisciplinarno sagledavanje problema. Pored toga, obrađene su i razne druge teme i pojedinosti,

poput važnih povijesnih dokumenata, pojedinih regija, pokreta, sljedbi ili pojedinaca koji su u povijesti imali bilo kakve veze s vještičarenjem, magijom ili mistikom, poput Paracelsusa ili Simona maga, mnogima poznatijeg iz jedne priče u *Enciklopediji mrtvih* Danila Kiša.

Domaćim će čitateljima svakako biti zanimljivo potražiti dijelove koji se odnose na Hrvatsku i progone vještica na ovim prostorima. Dva članka *Croatia* i *Balkans* napisao je Trpimir Vedriš, asistent na Odsjeku za povijest Filozofskog fakulteta u Zagrebu. On s povijesne strane opisuje i donosi podatke o suđenjima vješticama u Hrvatskoj, čiji se počeci mogu datirati u 1214. godinu na području Dalmacije, a završavaju uredbama Marije Terezije 1756. i 1758., u kojima doduše nisu potpuno zabranjeni procesi protiv vještica, ali su postroženi mehanizmi suđenja. Očito je s općom intelektualnom klimom u Europi potkraj 18. stoljeća i u Hrvatskoj prestalo suđenje vješticama, koje autor spretno obrađuje s obzirom na to da su se u spomenutom razdoblju na raznim područjima današnje Hrvatske izmjenjivale mnoge vlasti, jurisdikcije pa i kulture, od kojih je svaka sa sobom donijela nešto od "tradicije" spaljivanja vještica.

Ova će enciklopedija svakako odgovoriti na pitanja zašto su Europljani vjerovali da vještice lete na sijela, da imaju seksualne odnose s vragom te zašto su bile opasne za kršćanstvo, ali će također dati uvid i u društvenu i kulturnu klimu zapadnoga svijeta u kojem su te iste vještice "nastale". Članci, kojima je pokriveno gotovo sve što se odnosi na vještice, magiju, mistiku i demonologiju u zapadnoj tradiciji, obrađeni su tako da početnicima zorno opišu svaki problem, a stručnjacima ponude nova, šira, interdisciplinarna tumačenja s uputama na recentnu literaturu. *Encyclopedia of witchcraft – The western tradition* svakako će biti dragulj u knjižnici svakog pojedinca ili znanstvene i kulturne ustanove.

Luka ŠEŠO

Rezultat simpozija Hrvatskog filozofskog društva održanog godine 2004. s temom "Filozofija i rod" urednici u predgovoru istoimenoga zbornika izlažu na sljedeći način:

"Mora se primijetiti koliko je feministički i postfeministički diskurs argumentacije i teorijskih izvođenja, pa i empirijskih demonstracija, bio ne samo dominantan, nego i na svoj način nadmoćan u kritici svega onoga što čini osnovu patrijarhalne kulture, ali i onoga što u tradicionalnoj filozofiji i mišljenju uopće predstavlja sustajanje u oslobođenoj ljudskosti. Od onotologije do problema queer-identiteta, od pitanja rodnih aspekata etike do problematike transrodnosti, roda u dekonstrukciji, otvorio se raspon jednog govora o bitnim aspektima života i suvremenosti" (Bosanac, Jurić, Kodrnja, str. 7).

O paradoksu te nadmoćnosti govori pak prevladavajući argument o imanentnoj potčinjenosti ženskosti i svih, navodno iskrivljenih, oblika rodnosti kakva dominira stanjem svijeta pa onda i tekstovima ovoga zbornika, iz čega se, pogotovo antropologu, postavlja pitanje razine toga "sustajanja", njezina karaktera i prepoznatljivosti u teorijskom, jednako kao i svakodnevnom smislu.

Već na samom početku Lino Veljak, u tekstu "Ontologizacija rodne diferencije" tvrdi, naime, da je praktično provođenje ideje rodne ravnopravnosti gotovo neizlječivo bolesno od zamjene "jedne forme metafizike drugom", jer se uzdizanje od cirkularnosti i parcijalnosti feminističkih zahtjeva mora obaviti kao čin univerzalizacije, pa onda nužno i natopiti zadahom metafizike. Štoviše, u mnogim pragmatično-političkim zahtjevima za oslobođenjem od androcentrizma *metafizično* uopće ne poznaje (ili odbija nositi) onu pogubnu oznaku "genske greške" mišljenja Zapada. Autor vodećega teksta, dakle, odmah nas suočava s aporijom koju smo, u različitim "ženskim" izvođenjima (pogotovo J. Butler), već gotovo navikli uključivati u svaki pokušaj re-historizacije ženskoga subjekta unutar (ali i usuprot, što ispada još beznadnije) ci-

Filozofija i rod, ur. Gordana Bosanac, Hrvoje Jurić, Jasenka Kodrnja, Hrvatsko filozofsko društvo, Zagreb 2005., 343 str.